

О.С. Феріна

ІННОВАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Статтю присвячено трактуванню поняття «інновація» як економічної категорії в сучасних наукових дослідженнях. Розглянуто концептуальні основи інноваційної діяльності, економіко-правові засади її розвитку.

Ключові слова: науково-технічний прогрес, інновації, нововведення, технологія, генезис, типи інновацій, інноваційний потенціал, інноваційна політика.

Постановка проблеми. Потреби підвищення конкурентоспроможності національного господарства, подолання негативних тенденцій економічної динаміки та структурних змін обумовлюють необхідність комплексної модернізації економіки України на основі запровадження найрізноманітніших інновацій у всіх напрямках діяльності. Формування інноваційної моделі економічного розвитку актуалізує необхідність теоретичного обґрунтування та інституційно-правового супроводження технологічної, інвестиційної, промислової політики держави. Теоретико-методологічною основою політико-економічного забезпечення модернізації національного господарства є наукова концепція інноваційного розвитку, що обумовлює доцільність звернення до здобутків світової економічної науки в царині дослідження інновацій як суспільного феномену та економічної категорії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню поняття «інновація» як економічної категорії присвячено праці багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів, таких як Й. Шумпетер, М. Хучек, М. Кондратьєв, Ф. Ніксон, Б. Санто,

М. Портер, К. Фрімен, К. Найт, С. Валдайцев, О. Лапко, Д. Черваньов, Л. Нейкова, П. Харів, С. Покропивний, Л. Антонюк, В. Савчук, А. Поручник, Н. Яворська та інших. Проте, в економічній літературі немає однозначного визначення поняття «інновація», оскільки воно перебуває у постійному розвитку і доповнюється певними аспектами, які враховують особливості і вимоги певного етапу розвитку суспільства.

Мета дослідження – визначити генезис, тобто момент зародження і процес наступного розвитку поняття «інновації» в сучасних економічних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. В наукову термінологію поняття «інновація» як втілення наукового відкриття, технічного винаходу в новій технології або новому виді виробу вперше ввів австрійський і американський економіст, соціолог та історик економічної думки Й. Шумпетер. Інновація розглядалася Й. Шумпетером як нова функція виробництва, її нова комбінація. У 1940-х роках вченим уперше були відзначені інноваційні хвилі, які з часом стають дедалі коротшими. Він наголошував, що інноваційні хвилі, відрахунок яких ведеться з промислової революції XVIII ст. в Англії, з'являються та зникають через 50–60 років. Кожна нова хвиля приносить із собою початок чергової «економічної епохи», що характеризується різким зростанням інвестицій, а потім знову йде новий спад. Втім після кожної такої нової хвилі країна в цілому стає дедалі багатшою [19, с. 369].

У радянській економічній науці теорія інновацій знайшла свій розвиток у дослідженнях М. Кондратьєва. У роботі «Великі цикли економічної кон'юнктури» вчений довів існування взаємозв'язку «довгих хвиль» з новими досягненнями в науці і техніці. Проаналізувавши дані про науково-технічні відкриття і винаходи М. Кондратьєв виявив їх хвилеподібну динаміку. Крім того, розглядаючи останні в тісному взаємозв'язку з розвитком виробничих відносин і системою господарювання вчений обґрунтував об'єктивну необхідність двох умов для технічних змін: наявність, по-перше, науково-технічних відкриттів

і винаходів та, по-друге, господарських можливостей для їхнього застосування на практиці.

Трактування технологічного та економічного змісту інновацій набуло численних «відтінків» у працях західних науковців. Так, Ф. Ніксон вважає, що інновація – це сукупність виробничих, технічних і комерційних заходів, які ведуть до появи на ринку нових та вдосконалених промислових процесів і обладнання [7, с. 51]. На думку Б. Санто, інновація – це такий суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів призводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій, і у випадку, якщо інновація орієнтована на економічну користь, прибуток, її поява на ринку може принести додатковий прибуток [14]. М. Портер наголошує, що інновації – це можливість здобуття фірмою конкурентних переваг. Інновації виявляються в новому дизайні продукту, у новому процесі виробництва, у новому підході до маркетингу, у новій методиці підвищення кваліфікації працівників. К. Фрімен називає інновацію технічною, дизайнерською, виробничою, управлінською діяльністю, виготовленням нових товарів, першим комерційним використанням нових процесів або обладнання. К. Найт розглядає інновації як «впровадження чого-небудь нового стосовно організації або її безпосереднього оточення» й оцінює нововведення «як особливий випадок процесу зміни в організації». Е. Менсфілд стверджує: «Коли винахід починає застосовуватися, він стає науково-технічним нововведенням» [10]. П. Лелон дає більш чітке розмежування цих понять: нововведення – це «новий вид продукції, методу, технології».

Польський економіст М. Хучек пропонує визначати інновації в трьох значеннях: функціональному, атрибутивному і предметному. При функціональному підході увага зосереджена на інновації як процесі свідомого здійснення змін у техніці, технології, організації праці. При атрибутивному – інновації розглядаються як одна з можливих реакцій підприємства на суспільні потреби. А при предметному підході – це стосується цілої сукупності виробів, процедур і методів, що характеризу-

ються певними рисами [12, с. 5]. За С. Валдайцевим, інновації (нововведення) – це освоєння нової продуктової лінії (тобто сукупності контрактів на збут продукту і постачання покупними ресурсами, а також необхідних матеріальних і нематеріальних активів), заснованої на спеціально розробленій оригінальній технології, що спроможна вивести на ринок продукт, який задовольняє незабезпечені існуючою пропозицією потреби. Нова технологія може також зробити доступною для споживачів істотно більшу кількість відомого їм продукту [2]. У третьому виданні «Керівництва зі збору та аналізу даних по інноваціях» (Керівництво Осло) [21, с. 46], розроблену Євростатом та Організацією економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) поняття «інновація» визначено як «введення у вживання будь-якого нового або значно поліпшеного продукту (товару або послуги) або процесу, нового методу маркетингу або нового організаційного методу в діловій практиці, організації робочих місць або зовнішніх зв'язках».

Українські дослідники, своєю чергою, наголошують на комплексному характері інноваційного процесу. Так, на думку О. Лапко, інновація включає створення, розробку, доведення до комерційного використання і поширення нового технічного або якогось іншого рішення, що задовольняє певну потребу [8]. Д. Черваньов і Л. Нейкова визначають інновацію як техніко-економічний процес, який, завдяки практичному використанню продуктів розумової праці – ідей та винаходів – приводить до створення кращих за властивостями, нових видів продукції та нових технологій, які, з'явившись на ринку як нововведення, можуть дати додатковий дохід [18, с. 25]. П. Харів вважає, що інновація – це результат діяльності, відображений у вигляді наукових, технічних, організаційних чи соціально-економічних новинок, котрий може бути отриманий на будь-якому етапі інноваційного процесу [17, с. 13]. Також думку, що інновація – це «упровадження в господарську практику результатів інноваційних процесів», – висловлює С. Покропивний [13, с. 24]. Л. Антонюк, В. Савчук, А. Поручник у своїй монографії трактують інновацію як нове явище, новаторство

або будь-яку зміну, яка вноситься суб'єктом господарювання у власну діяльність із метою підвищення своєї конкурентоспроможності на внутрішньому і на зовнішньому ринках [1].

Особливо активно на сьогодні розробляються прикладні аспекти поняття «інновація», «інноваційний». Так, Л. Федулова розглядає інновації як стрижень для формування державної політики техніко-технологічного прориву до нового рівня укладу економічного життя, як важіль формування певних територіальних утворень [16]. А. Кондрашихіним пропонується визначати інновації та пов'язані з ними явища економічного розвитку у просторових координатах, у певному інноваційному просторі – як специфічне довкілля, в якому перебувають суб'єкти інноваційної діяльності, відносини між ними, отримані інноваційні результати та продукція. До нього включено такі елементи або складові: 1) об'єкти інновацій – основну ланку в інноваційній діяльності; 2) суб'єкти інноваційних відносин; 3) системний комплекс взаємних стосунків між елементами інноваційної діяльності [6]. В. Небрат розглядає інновації та інноваційну діяльність як предмет макроекономічного регулювання переважно фінансовими засобами впливу [11, с. 548–549]. Як бачимо, погляд на термін «інновація» у всіх науковців дещо відрізняється, але всі вони вбачають у цьому понятті якісні зміни в технології та організації виробництва, що приносять певний економічний та комерційний ефект. Згідно Закону України «Про інноваційну діяльність» № 5460-VI (5460-17) від 16.10.2012, інновації – це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [3].

На основі узагальнення розглянутих трактувань, вважаємо, що будь-яке соціально-економічне нововведення, доки воно не отримало масового, серійного поширення в галузі виробництва і управління, можна вважати інновацією. Таким чином, можна підвести підсумок, що інновація – це процес, який рані-

ше не здійснювався, а тепер започаткований і створює певний економічний та/або соціальний ефект, тобто покращує роботу однієї або декількох складових державної політики розвитку (покращує демографічну, економічну, соціальну тощо ситуацію в країні). Інновація – це не обов'язково нова техніка, але певна технологія, алгоритм дій, що суттєво відрізняється від відомих раніше. Інновації відіграють надзвичайно важливу роль у розвитку будь-якої країни та людської цивілізації в цілому, відповідно більшість сучасних держав намагаються створити та постійно удосконалювати національні інноваційні програми для підтримки процесу створення та впровадження інновацій. За сучасних умов відбувається лавиноподібне зростання числа публікацій, в першу чергу, під егідою Організації економічного співробітництва та розвитку з питань інноваційної політики та формування ефективних інноваційних систем [20, с. 342–348], що репрезентують різнобічне та ґрунтовне розроблення проблематики змісту, форм і напрямів інновацій.

Висновки. Здійснивши огляд економічної літератури можна виділили чотири значущих етапи у формуванні і розвитку теорії інновацій. На *першому етапі* (1910–1930-ті роки), пов'язаному з іменами Й. Шумпетера та М. Кондратьєва, відбулося формування основ теорії інновацій: розглянуто питання взаємозв'язку інновацій і довгих циклів, запропоноване «технологічне» пояснення довгих хвиль, сформульовані основні положення теорії інновацій. *Другий етап* у розвитку проблематики інновацій в економічній літературі (1940–1960-ті роки) характеризується розвитком окремих, насамперед, макроекономічних ідей, закладених на першому етапі. На *третьому етапі* (з середини 1970-х до середини 1990-х років) відбувається вибухове зростання числа публікацій з інноваційної тематики, з'являються нові ідеї, пов'язані, перш за все, з розвитком еволюційної теорії, концепцій управління інноваціями, розглядом інновацій на рівні фірм. На *сучасному етапі* (з середини 1990-х років) інновації досліджуються методами системного аналізу, що засвідчує, з одного боку, розвиток самого інноваційного процесу, а з іншого – вдоскона-

лення методологічного інструментарію та розширення предметного поля дослідження інновацій як соціально-економічного феномену та економічної категорії.

1. *Антонюк Л.Л.* Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : [монографія] / Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук. – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с.
2. *Валдайцев С.В.* Оценка бизнеса и инновации / С.В. Валдайцев. – М. : Информ.-издат. дом «Филин», 1997. – 336 с.
3. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 5460-VI (5460-17) від 16.10.2012.
4. Інноваційний розвиток регіонів: питання теорії та практики : монографія / Соловійов В.П., Кореняко Г.І., Головатюк В.М. – К. : Фенікс, 2008. – 224 с.
5. Инновационный менеджмент : [учеб. для студ. вузов, обучающ. по спец. «Менеджмент»] / [С.Д. Ильенкова, Л.М. Гохберг, С.Ю. Ягудин и др.]. – М. : ЮНИТИ, 2000. – 328 с.
6. *Кондрашихін А.Б.* Координатні виміри інноваційного простору регіону : монографія / А.Б. Кондрашихін. – К. : ДЕТУТ, 2010. – 200 с.
7. *Краснокутська Н.В.* Інноваційний менеджмент : навч. посібник / Н.В. Краснокутська. – К. : КНЕУ, 2003. – 504 с.
8. *Лапко О.* Інноваційна діяльність в системі державного регулювання / О. Лапко ; Ін-т екон. прогнозув. НАН України ; Івано-Франків. держ. техн. ун-т нафти і газу. – К., 1999. – 253 с.
9. *Левитская А.П.* Инновационный потенциал региона как базис его социально-экономического развития / А.П. Левитская // Проблемы прогнозирования и государственного регулирования социально-экономического развития: материалы XIV Междунар. науч. конф. (Минск, 24–25 октября 2013 г.): в 3 т. – Т. 3 / редкол. А.В. Червяков [и др.]. – Минск : НИЭИ М-ва экономики Респ. Беларусь, 2013. – 256 с.
10. *Мэнсфилд Э.* Экономика научно-технического прогресса / Э. Мэнсфилд. – М. : Прогресс, 1979. – 240 с.
11. *Небрат В.В.* Еволюція теорії державних фінансів в Україні / Вікторія Василівна Небрат ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2013. – 584 с.
12. *Павленко І.А.* Інноваційне підприємництво у трансформаційній економіці України : монографія / Павленко І.А. – К. : КНЕУ, 2007. – 248 с.

13. *Покропивний С.Ф.* Інноваційний менеджмент у ринковій системі господарювання / С.Ф. Покропивний // Економіка України. – 1995. – № 2. – С. 22–26.
14. *Санто Б.* Инновация как средство экономического развития / Б. Санто ; пер. с венгер. Н.А. Русак. – М. : Прогресс, 1990. – 296 с.
15. *Твисс Б.* Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твисс ; пер. с англ. И.И. Елисейевой. – М. : Экономика, 1989. – 217 с.
16. *Федулова Л.І.* Інноваційна політика: підручник / Л.І. Федулова, А.А. Мазаракі, Г.О. Андрощук. – К. : Київ. нац. торг. екон. ун-т, 2012. – 604 с.
17. *Харів П.С.* Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів / П.С. Харів. – Тернопіль : Вид-во «Економічна думка», 2003. – 326 с.
18. *Черваньов Д.М.* Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України / Д.М. Черваньов. – К. : Знання, 1999. – 516 с.
19. *Шумпетер Й.* Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу: 2011. – С. 369.
20. *Яворська Н.П.* Розвиток теорії інновацій в економічній науці. Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія» : збірник наук. пр. ЛНТУ. – Вип. 9(36) / Н.П. Яворська. – Луцьк, 2012. – С. 342–348.
21. Oslo Manual. Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data 3rd edition. A Joint Publication of OECD and Eurostat. OECD/EC, 2005 (Руководство ОСЛО. Рекомендации по сбору и анализу данных по инновациям. 3-е изд., совместная пуб. ОЭСР и Евростата / Пер. на рус. яз. – М. : ГУ «Центр исследований и статистики науки», 200. – С. 46.

Транслітерований список джерел

1. *Antonyuk L.L.* Innovatsii: teoriya, mekhanizm rozrobky ta komertsializatsii : [monografiya] / L.L. Antonyuk, A.M. Poruchnyk, V.S. Savchuk. – K. : KNEU, 2003. – 394 s. [in Ukrainian]
2. *Valdaitsev S.V.* Otsenka biznesa i innovatsii / S.V. Valdaitsev. – M. : Informatsionno-izdatel'skii dom «Filin», 1997. – 336 s. [in Russian]

3. Zakon Ukrainy «Pro innovatsiinu diyalnist» № 5460-VI (5460-17) vid 16.10.2012. [in Ukrainian]
4. Innovatsiyni rozvytok regioniv: pytannya teorii ta praktyky : monografiya / Soloviov V.P., Korenyako G.I., Golovatyuk V.M. – K. : Feniks, 2008. – 224 s. [in Ukrainian]
5. Innovatsionnyi menedzhment : [ucheb. dlya stud. vuzov, obuchayushch. po spets. «Menedzhment»] / [S.D. Il'enkova, L.M. Gokhberg, S.Yu. Yagudin i dr.]. – M. : YuNITI, 2000. – 328 s. [in Russian]
6. *Kondrashikhin A.B.* Koordynatni vymiry innovatsiinogo prostoru regionu : monografiya / A.B. Kondrashikhin. – K. : DETUT, 2010. – 200 s. [in Ukrainian]
7. *Krasnokutskaya N.V.* Innovatsiyni menedzhment : navch. posibnyk / N.V. Krasnokutskaya. – K. : KNEU, 2003. – 504 s. [in Ukrainian]
8. *Lapko O.* Innovatsiina diyalnist v systemi derzhavnogo reguluvannya / O. Lapko ; In-t ekon. prognozuv. NAN Ukrainy ; Ivano-Frankiv. derzh. tekhn. un-t nafty i gazu. – K., 1999. – 253 s. [in Ukrainian]
9. *Levitskaya A.P.* Innovatsionnyi potentsial regiona kak bazis ego sotsial'no-ekonomicheskogo rozvitiya / A.P. Levitskaya // Problemy prognozirovaniya i gosudarstvennogo regulirovaniya sotsial'no-ekonomicheskogo rozvitiya: materialy XIV Mezhdunar. nauch. konf. (Minsk, 24–25 oktyabrya 2013 g.): v 3 t. – T. 3 / redkol. A.V. Chervyakov [i dr.]. – Minsk : NIEI M-va ekonomiki Resp. Belarus', 2013. – 256 s. [in Russian]
10. *Mensfeld E.* Ekonomika nauchno-tekhnicheskogo progressa / E. Mensfeld. – M. : Progress, 1979. – 240 c. [in Russian]
11. *Nebrat V.V.* Evolyutsiya teorii derzhavnykh finansiv v Ukraini / Viktoriya Vasylivna Nebrat ; NAN Ukrainy, In-t ekon. ta prognozuv. – K., 2013. – 584 s. [in Ukrainian]
12. *Pavlenko I.A.* Innovatsiine pidpriemnytstvo u transformatsiinii ekonomitsi Ukrainy : monografiya / Pavlenko I.A. – K. : KNEU, 2007. – 248 s. [in Ukrainian]
13. *Pokropyvnyi S.F.* Innovatsiyni menedzhment u rynkovii systemi gospodaryuvannya / S.F. Pokropyvnyi // Ekonomika Ukrainy. – 1995. – № 2. – S. 22–26. [in Ukrainian]
14. *Santo B.* Innovatsiya kak sredstvo ekonomicheskogo rozvitiya / B. Santo ; per. s venger. N.A. Rusak. – M. : Progress, 1990. – 296 s. [in Russian]

15. *Tviss B.* Upravlenie nauchno-tekhnicheskimi novovvedeniyami / B. Tviss ; per. s angl. I.I. Eliseevoi. – M. : Ekonomika, 1989. – 217 s. [in Russian]
16. *Fedulova L.I.* Innovatsiina polityka: pidruchnyk / L.I. Fedulova, A.A. Mazaraki, G.O. Androshchuk. – K. : Kyiv. nats. torg. ekon. un-t, 2012. – 604 s. [in Ukrainian]
17. *Khariv P.S.* Innovatsiina diyalnist pidpriemstva ta ekonomichna otsinka innovatsiinykh protsesiv / P.S. Khariv. – Ternopil : Vyd-vo «Ekonomichna dumka», 2003. – 326 s. [in Ukrainian]
18. *Chervanov D.M.* Menedzhment innovatsiino-investitsiinogo rozvytku pidpriemstv Ukrainy / D.M. Chervanov. – K. : Znannya, 1999. – 516 s. [in Ukrainian]
19. *Shumpeter I.* Teoriya ekonomichnogo rozvytku. Doslidzhennya prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidsotka ta ekonomichnogo tsyклу: 2011 / Shumpeter I. – S. 369. [in Ukrainian]
20. *Yavorska N.P.* Rozvytok teorii innovatsii v ekonomichnii nautsi. Ekonomichni nauky. Seriya «Ekonomichna teoriya ta ekonomichna istoriya» : zbirnyk nauk. pr. LNTU. – Vyp. 9(36) / N.P. Yavorska. – Lutsk, 2012. – S. 342–348. [in Ukrainian]
21. Oslo Manual. Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data 3rd edition. A Joint Publication of OECD and Eurostat. OECD/EC, 2005 (Rukovodstvo OSLO. Rekomendatsii po sboru i analizu dannykh po innovatsiyam. 3-e izd., sovmestnaya pub. OESR i Evrostata / Per. na rus. yaz. – M. : GU «Tsentri issledovaniia i statistiki nauki», 200. – S. 46. [in English]

Одержано 1.10.2013